

Хиткий ґрунт: Гендерно відповідальний контроль над вогнепальною зброєю в Україні

Ганна Гриценко й Іван Шматко

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ

- Попри докладені зусилля, в Україні все ще відсутня комплексна нормативно-правова база щодо вогнепальної зброї. Також відчувається гостра нестача достовірних даних про насильницьку злочинність та її зв'язок із володінням вогнепальною зброєю та її використанням в країні. Особливо це стосується гендерованих аспектів злочинності та застосування вогнепальної зброї в Україні.
- Незважаючи на повномасштабну війну, лише дуже незначна кількість цивільних українців володіє вогнепальною зброєю, і з них лише невелика кількість осіб зазначила, що придбала зброю для «самозахисту від ворога». Із цієї категорії чоловіки щонайменше вдвічі частіше, ніж жінки, купували зброю для таких цілей.
- Відповідно до наявних даних, рівень насильницьких злочинів знизився з початку повномасштабної війни. Однак при цьому залишається незрозумілим, чи це зниження якимось чином пов'язане з війною. Згідно з офіційною статистикою зареєстрованих злочинів, вогнепальна зброя рідко застосовується під час скоєння насильницьких злочинів, хоча ймовірність використання вогнепальної зброї під час злочинів останнім часом зросла (Хідеґ, 2024).
- Загальний ризик погроз або нападу із застосуванням вогнепальної зброї в Україні залишається низьким. У ситуації застосування вогнепальної зброї чоловіки частіше зазнають погроз або нападів з боку незнайомих осіб, а жінки частіше стають постраждалими від нападів із боку членів сім'ї.
- Стосовно злочинів, що класифікуються як умисне тяжке тілесне ушкодження – показника, який непрямо вказує на рівень насильницької злочинності в країні, – жінки частіше, ніж чоловіки, отримують смертельні травми, причому смертю потерпілої закінчується кожний другий випадок.
- Під час фасилітованого воркшопу деякі учасниці, які представляли жіночі організації, закликали до рівного доступу до вогнепальної зброї і підкреслили, що перешкодою з точки зору часу та фінансів є подвійний тягар оплачуваної роботи та неоплачуваного хатнього навантаження. Інші наголошували на необхідності суспільних ґрунтованих на фактичних даних дебатів щодо володіння вогнепальною зброєю цивільним населенням.

Вступ

Ефективна, доказова та гендерно чутлива політика навряд чи може бути реалізована без широкого та всебічного громадського обговорення. Розробка ефективних політик та нормативно-правових актів також видаються малоімовірними без залучення всіх зацікавлених сторін, зокрема жіночих організацій. Ця робота покликана заповнити наявну прогалину. Вона має на меті надати огляд поточного стану гендерно відповідального контролю над вогнепальною зброєю і стану насильницької злочинності в Україні, її гендерованого розподілу в Україні під час війни, а також окреслити поточний стан обізнаності та наявні дані щодо зазначених вище питань. Мета цієї роботи – стати платформою для ширшого суспільного обговорення та стартовим майданчиком для створення спільноти жінок і феміністичних зацікавлених сторін.

Ця робота ґрунтується на трьох джерелах даних. По-перше, це дані чотирьох опитувань, проведених компанією IPSOS-Україна для Small Arms Survey у 2022-2024 роках¹ із репрезентативною вибіркою 1 750-2 000 респондентів.² По-друге, це інформація, надана Офісом генерального прокурора України стосовно деяких насильницьких злочинів, наявного гендерного розподілу правопорушників та кількості вилученої нелегальної вогнепальної зброї.³ Достовірних даних про насильницькі злочини, окрім вкрай обмеженої державної статистики зареєстрованих злочинів, в Україні майже не існує. Опитування щодо віктимізації наразі не проводяться ні державою, ні недержавними суб'єктами. Натомість автори користувалися урядовими даними, обрали один конкретний злочин («умисне тяжке тілесне ушкодження») як найкраще можливе наближення коливань рівня не пов'язаних із війною насильницьких злочинів в Україні під час війни. По-третє, у червні 2024 року Small Arms Survey та ГО «Інститут гендерних програм» провели воркшоп із питань гендерно відповідального контролю за вогнепальною зброєю. У воркшопі взяли участь представниці жіночих правозахисних організацій, що базуються в Україні, а також організації, яка займається питаннями, пов'язаними з територіями, які перебувають під окупацією Росії. Автори використали їхні думки та бачення під час підготовки цієї роботи. Другий воркшоп відбувся в листопаді 2024 року за участю представників громадянського суспільства та деяких державних установ, щоб підтвердити отримані результати. Автори спиралися на результати обговорень, щоб сформулювати спостереження щодо політик. Ці спостереження містяться в кінці документа.

Контекст

Наразі в Україні не існує виваженої політики або жорсткої нормативно-правової бази у сфері обігу вогнепальної зброї. Більшість норм, що стосуються таких питань, як придбання та зберігання вогнепальної зброї, можна знайти в підзаконних актах органів виконавчої влади України (зокрема, Міністерства внутрішніх справ), а не в законі. Однак 24 серпня 2024 року Президент України підписав зміни до закону «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» (Москаленко, 2024). Зміни дозволяють цивільним особам, які знайшли певні види вогнепальної зброї під час війни, зберігати цю зброю до закінчення надзвичайного стану, введеного у зв'язку з війною, і в період до 90 днів після його закінчення, за умови, що вони вчасно повідомлять поліцію про свою знахідку.

Питання контролю над вогнепальною зброєю та його гендерованих наслідків не було предметом поінформованої та тривалої суспільної дискусії в Україні. Чинний Національний план дій із виконання резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека»⁴ на період до 2025 року також не враховує указані вище питання.

1 Деякі запитання опитування були змінені між третьою та четвертою хвилями опитування, тому іноді цей документ посилається на відповіді з трьох хвиль опитування, а іноді – на відповіді з усіх чотирьох хвиль. Див. Small Arms Survey (2023a; 2023b; 2023c; 2024).

2 Для отримання додаткової інформації про ці опитування та їхню методологію див. Хідег (2023; 2024).

3 Офіс Генерального прокурора України (2024).

4 Див. Кабінет Міністрів України (2020).

Насильство з боку інтимних партнерів та членів сім'ї є сферою, що викликає особливе занепокоєння стосовно вогнепальної зброї. Як показують попередні дослідження, проведені за межами України, жінки та чоловіки непропорційно стикаються з насильством у різних місцях і від різних кривдників. Жінки стають постраждалими від насильства з боку партнерів, колишніх партнерів і членів сім'ї набагато частіше, ніж чоловіки (ВООЗ, 2021), натомість чоловіки частіше стають потерпілими від насильства з боку незнайомих осіб (Harrell, 2012, с. 2).

Чоловіки приблизно в чотири рази частіше, ніж жінки, стають потерпілими від умисного вбивства: чоловіки є потерпілими приблизно у чотирьох із п'яти вбивств, а жінки – в одному із п'яти. При цьому лише одне з кожних п'яти вбивств на глобальному рівні може бути скоєне інтимним партнером або членом сім'ї, і переважну більшість їхніх жертв становлять жінки та дівчата. Це означає, що хоча більшість потерпілих від умисних вбивств – чоловіки, більшість потерпілих від умисних вбивств, скоєних інтимними партнерами, – жінки (УНЗ ООН, 2018). З огляду на це, потенційне поширення зброї в Україні через полегшення доступу до неї може мати різний вплив на людей різного гендеру, залежно від того, кому і яка зброя буде доступною, як вона зберігатиметься та як з нею будуть поводитися. Наразі брак диференційованих даних про злочинність в Україні не дозволяє врахувати ці відмінності та деталі.

Повномасштабне вторгнення та доступність вогнепальної зброї й контроль над нею

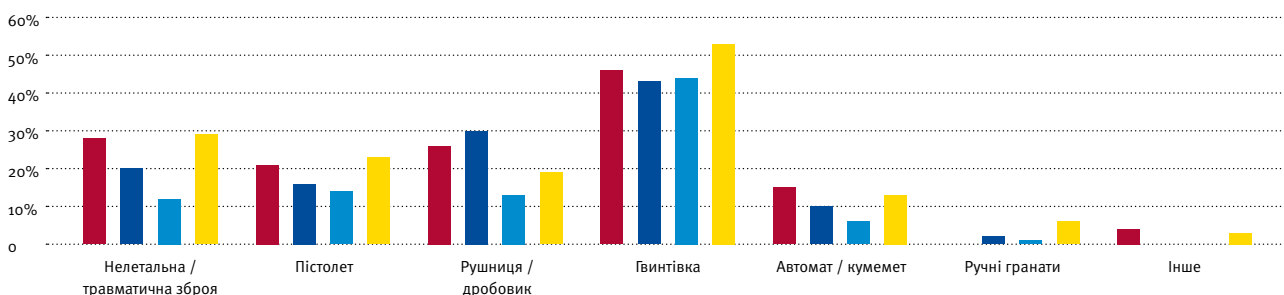
Аналіз даних опитувань

У межах проведених загальнонаціональних опитувань Small Arms Survey запитував респондентів, які мають у своєму домогосподарстві зброю, про причини, з яких вони володіють нею. Наразі було проведено чотири хвилі опитувань: грудень 2022 – січень 2023 року (далі – Січень 2023 року); серпень – вересень 2023 року (далі – Вересень 2023 року); листопад – грудень 2023 року (далі – Грудень 2023 року) і червень – липень 2024 року (далі – Липень 2024 року). Отримані дані не дозволяють дослідникам зробити висновки про зв'язок між джерелами володіння зброєю та мотивацією придбання зброї в першу чергу. Однак є деякі цікаві збіги, на які варто звернути увагу (Див. Рисунок 1).

Між хвилями опитування Січень 2023 року та Липень 2024 року 9-19% респондентів вказали, що володіють вогнепальною зброєю для самозахисту від ворожих військ. Якщо розбити цей показник за гендером, він дорівнює 9-25% чоловіків і 3-13% жінок, причому ці цифри суттєво відрізняються в різних хвилях опитування. Респонденти також повідомили, що володіють зброєю на випадок майбутньої нестабільності або війни (1-7%

Рисунок 1. Види зброї у власності (серед домогосподарств, які мають принаймні одну одиницю вогнепальної зброї, %), 2023-2024

● Січень 2023 ● Вересень 2023 ● Грудень 2023 ● Липень 2024

Джерело: Small Arms Survey. (2023a, 2023b, 2023c, 2024)

загалом, 1-5,5% чоловіків, 0-10% жінок) або тому, що вони є членами місцевих груп оборони або Сил територіальної оборони (2-14% загалом, 1-18% чоловіків, 3-14% жінок). Близько половини респондентів усіх чотирьох хвиль опитування, які є власниками вогнепальної зброї, заявили, що вона їм потрібна для полювання, при цьому близько третини опитаних зазначили, що мають зброю для самозахисту від збройного пограбування або для захисту свого бізнесу. До 7% респондентів, які володіють вогнепальною зброєю, також стверджували, що мають по роботі, або через своє спортивне хобі (Small Arms Survey, 2023a; 2023b; 2023c; 2024).

Згідно з опитуваннями, більшість із тих, хто має вогнепальну зброю у своєму домогосподарстві, володіють однією або двома одиницями зброї. Майже в половині випадків це гвинтівка, а в 12-28% випадків – травматична (нелетальна) зброя.⁵ Відповідно до результатів опитувань, небагато людей володіють гранатами. Цей показник дещо зростає між хвилями опитування. Це суттєво, оскільки ручні гранати не використовуються для звичайних загальних цілей, таких як полювання або спорт, а ЗМІ повідомляють про використання гранат в українських містах.⁶ Інші випадки застосування зброї, що потрапляють у новини, відбуваються з іншою летальною зброєю.⁷

Від половини до двох третин власників вогнепальної зброї зазначили, що купили її, що приблизно збігається з часткою тих, хто назвав себе мисливцем або стверджував, що зброя потрібна для захисту власності чи бізнесу. Від 3 до 10% респондентів – власників вогнепальної зброї – отримали зброю від військових, і ця цифра також приблизно збігається з кількістю власників зброї, яким вона потрібна для роботи (3-13%). Українська мала кількість тих, хто повідомили, що отримали зброю від іншого озброєного угруповання, місцевої влади, захопили у ворога, знайшли її або виготовили самі. Подальші дослідження потрібні, щоб з'ясувати, чи свідчить це про те, що українці не зацікавлені в нелегальній зброї, чи про те, що українській владі вдається контролювати нелегальний обіг зброї, наприклад, із лінії фронту.

Оскільки лише невеликий відсоток респондентів визнав, що вони володіють вогнепальною зброєю для захисту від зовнішніх загроз, таких як іноземні армії, виглядає, що українці схильні довіряти офіційним структурам, відповідальним за національну оборону. Крім того, відсоток українців, які повідомили, що мають вогнепальну зброю, залишається досить низьким (близько 6%) протягом останніх двох років.

Аналіз статистичних даних від Офісу Генерального прокурора

На основі даних, наданих Офісом Генерального прокурора України, можна обережно припустити, що з початком повномасштабної війни використання вогнепальної зброї під час насильницьких злочинів зросло, а загальна кількість насильницьких злочинів зменшилася. Варто зазначити, що вогнепальна зброя в цілому використовується рідко (див. Рисунок 2).

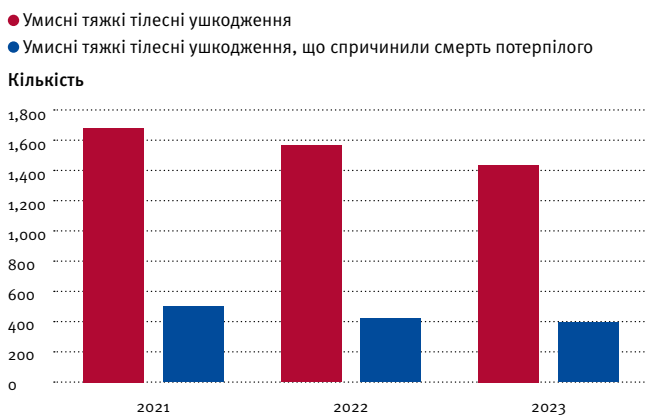
Стосовно насильницьких злочинів, дослідницька команда використала кількість зареєстрованих випадків «умисних тяжких тілесних ушкоджень», передбачених Статтею 121 Кримінального кодексу України (Верховна Рада, 2017), і, зокрема, таких тяжких тілесних ушкоджень, що «спричинили смерть потерпілого» (Верховна Рада, 2017, частина 2), як індикатори загальної ситуації з насильницькою злочинністю в Україні. На основі цих даних можна з обережністю зробити висновки про рівень насильницької злочинності в Україні, оскільки такі злочини зазвичай відносно добре та в повному обсязі реєструються державою. На жаль, дані про «умисні вбивства» (Верховна Рада, 2018) – ще один злочин, який зазвичай добре фіксується державою – включають злочини, безпосередньо пов'язані з війною, окупацією та насильством, вчиненим військовослужбовцями Російської Федерації, і тому на них не

5 Травматична зброя – це ручна зброя (пістолети) не смертельної дії, які стріляють гумовими кулями, як Хідег (2024).

6 Див. наприклад Кузнецова (2024).

7 Див. наприклад Касьяненко (2024) і Укрінформ (2024).

Рисунок 2. Зареєстровані випадки умисних тяжких тілесних ушкоджень, 2021-2023

Джерело: Офіс Генерального прокурора України (2024)

вторгнення, доречно зауважити, що респонденти почуваються відносно безпечно стосовно «звичайних» насильницьких злочинів (не скоєних російською армією).

Хоча це зниження може бути пов'язане з війною, оскільки рівень злочинності часто знижується під час війни (Shmatko and Graham, у друці), не можна бути впевненими, що це саме той випадок. Зменшення кількості зазначених вище зареєстрованих злочинів спостерігалось і до початку повномасштабної війни. Існує ймовірність, що зниження є частиною більш глобального процесу, не пов'язаного з російською агресією.

За даними Офісу Генерального прокурора, вогнепальна зброя рідко застосовується під час скоєння насильницьких злочинів в Україні. Зареєстровані як «умисні тяжкі тілесні ушкодження» злочини супроводжувалися застосуванням вогнепальної зброї лише в 1 випадку з усіх 1 680 випадків у 2021 році, у 18 випадках у 2022 році (загалом – 1 566) та у 14 випадках у 2023 році (загалом – 1 435). Хоча спостерігається певне незначне зростання, ці випадки залишаються лише поодинокими. Однак, згідно з останнім дослідженням Small Arms Survey, ймовірність застосування вогнепальної зброї під час скоєння злочинів останнім часом зросла (Хідег, 2024).

Аналіз даних воркшопу

Під час воркшопу учасниці висловили побоювання, що після закінчення війни й демобілізації вогнепальної зброї, імовірно, стане більше, а в суспільстві пануватиме позитивне ставлення до вогнепальної зброї, яке домінуватиме в майбутньому. Учасниці припустили, що серед власників вогнепальної зброї переважатимуть чоловіки. При цьому деякі учасниці також зазначили, що вони спостерігають більшу кількість жінок, які проходять навчання з поводження з вогнепальною зброєю, порівняно з минулим. Цю неофіційну інформацію не можна підтвердити даними опитування, яке вимірює лише рівень володіння зброєю в домогосподарствах.

Учасниці воркшопу зауважили, що зазвичай питання контролю над вогнепальною зброєю не є частиною суспільного обговорення. Попри широке охоплення державного онлайн-опитування щодо ставлення до володіння вогнепальною зброєю в Україні, у якому взяли участь понад 1,7 мільйона респондентів (Федоров, 2022), ця тема не є частиною послідовної громадської та політичної дискусії й залишається відносно низькопріоритетним питанням для більшості політиків та лідерів думок. Учасниці воркшопу підкреслили необхідність розпочати суспільну дискусію на основі даних і висловили зацікавленість у тому, щоб дізнатися більше про відповідне законодавство в інших країнах, а також про кращі практики в державах із більш ліберальним регулюванням володіння вогнепальною зброєю.

можна покладатися. Дані, які збирає держава щодо інших форм насильства та майнових злочинів, часто вважаються ненадійними, оскільки показники цих злочинів залишаються заниженими (Buil-Gil, Medina, and Shlomo, 2021; Skogan, 1977).

На основі офіційних даних Офісу Генерального прокурора можна обережно припустити, що з початку повномасштабного вторгнення рівень насильницьких злочинів знизився. Загалом знизилася кількість зареєстрованих «умисних тяжких тілесних ушкоджень» і тяжких тілесних ушкоджень, які «спричинили смерть потерпілого». Хоча цю тенденцію не можна безпосередньо зіставити з даними соціологічного опитування, оскільки всі чотири хвилі опитування були проведені після початку повномасштабного

Учасниці воркшопу зазначили, що суспільні обговорення в Україні часто є обмеженими, що є недостатнім для прийняття рішення щодо легалізації вогнепальної зброї. Учасниці також погоджуються, що регулювання повинно бути комплексним. Якщо вогнепальна зброя має бути легальною, необхідно обговорити умови володіння зброєю, включно з якісними психіатричними оглядами та навчанням поводження зі зброєю.

На думку учасниць, не вся зброя буде придбана легально, що створює відчуття незахищеності.

Учасниці воркшопу також висловили занепокоєння щодо замкненого кола, коли люди озброюються для захисту, вважаючи, що всі навколо них також озброєні.

Просто таке відчуття, коли ти розумієш, що в країні є люди, які мають зброю. Не має значення, [їхня зброя] легальна чи нелегальна. Ти розумієш, що єдиний спосіб захистити себе – це також придбати зброю (Представниця жіночої організації, 2024).

За словами учасниць, незважаючи на те, що в жінок зростає бажання мати зброю, вони постійно стикаються з труднощами доступу до неї та до навчання нею користуватися, оскільки мають менше фінансових ресурсів і несуть подвійний тягар оплачуваної роботи та неоплачуваного хатнього навантаження. Крім того, перешкоди полягають у гендерно зумовлених уявленнях про неприйнятність володіння зброєю жінками. Тому важко очікувати рівного залучення від жінок і чоловіків без суттєвих змін у гендерних ролях.

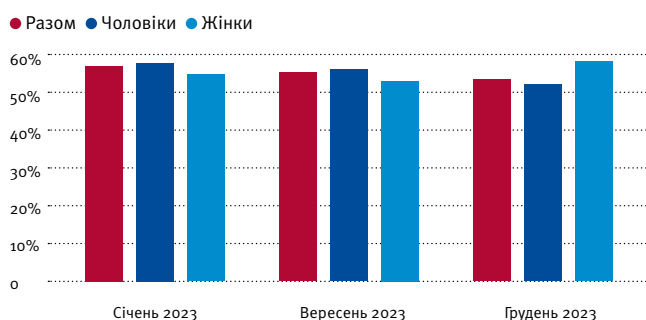
Вплив розповсюдження вогнепальної зброї на жінок і чоловіків

Аналіз даних опитувань

В опитуваннях ставилося два запитання про те, чи зазнавали респонденти нападів або погроз із застосуванням зброї за останні 12 місяців або з віку 15 років відповідно. Понад 80% опитуваних ніколи не зазнавали таких нападів або погроз. Додаткове запитання стосувалося того, чи ставали респонденти або члени їхніх сімей жертвами злочинів. Трохи більше половини респондентів почувалися у своїй громаді відносно безпечно, а ще

13-17% – дуже безпечно. Загалом, чоловіки більше почувалися у безпеці, ніж жінки. Із погрозами чи нападами стикалися не більше, ніж 10% респондентів трьох хвиль опитування (Small Arms Survey, 2023a; 2023b; 2023c).⁸

Рисунок 3. Зазнавали погроз або нападів із застосуванням вогнепальної зброї з боку цивільної незнайомої особи

Примітка: *відсоток тих, хто відповів «так» на запитання чи зазнавали вони особисто нападів або погроз із застосуванням вогнепальної зброї з віку 15 років.

Джерело: Small Arms Survey (2023a; 2023b; 2023c)

Респонденти, які зазнавали нападів або погроз із застосуванням зброї, зазначали, що це траплялося «зовсім не часто» або «нечасто». Майже однаковою була кількість чоловіків і жінок, які зазнавали нападів або погроз із застосуванням зброї з боку незнайомих осіб, що становить близько половини випадків віктимізації (див. Рисунок 3). При цьому жінки частіше зазнавали нападів або погроз із боку знайомих осіб, зокрема членів сім'ї. Серед тих, хто зазнали нападу із застосуванням вогнепальної зброї, близько 22-27% (дещо частіше серед чоловіків)

8 Дані четвертої хвилі опитування стосовно цього показника відсутні.

зазначили, що на них нападали або їм погрожували військовослужбовці збройних сил Російської Федерації чи Збройних Сил України, або особи, які їх супроводжували. Яскраво вираженої тенденції до зростання або зниження рівня між першими трьома хвилями опитування не спостерігається.

Аналіз статистичних даних від Офісу Генерального прокурора

Частка жінок-кривдниць у 2021-2023 роках коливалася між 12% і 13%. Частка потерпілих жінок була досить близькою і коливалася між 14% та 15%. При цьому жінки частіше, ніж чоловіки отримують смертельні тілесні ушкодження, коли стають жертвами злочину. Для жінок понад кожен другий випадок закінчується смертю (наприклад, 130 випадків із 232 у 2021 році). Справедливо і зворотне: коли злочин скоюють жінки, смертельними наслідками закінчується значно менше випадків, ніж коли злочин скоюють чоловіки. Наприклад, із січня до червня 2024 року скоєно 676 умисних тяжких тілесних ушкоджень, 146 з яких призвели до смерті потерпілого, причому жінки вчинили цей злочин у 53 випадках, що призвело до 4 смертей (Офіс Генерального прокурора, 2024).

Аналіз даних воркшопу

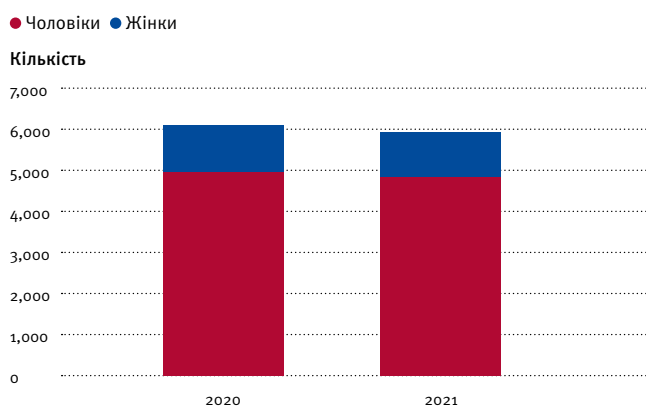
Деякі учасниці воркшопу були стурбовані негативним впливом потенційного розповсюдження вогнепальної зброї на жінок та вразливі групи населення. Вони стверджували, що вогнепальна зброя залишиться переважно в руках чоловіків, а також побоювалися потенційного посилення дисбалансу сил між кривдниками та постраждалими, оскільки кривдники отримують додаткові важелі впливу. Це стосується як ситуацій насильства з боку інтимного партнера, так і вуличної злочинності. Стосовно потерпілих дані указаних вище опитувань свідчать, що жінки й чоловіки в Україні зазнають вуличного насильства майже в рівній кількості, натомість постраждалими від насильства в сім'ї та з боку інтимного партнера частіше стають жінки, ніж чоловіки (Small Arms Survey, 2023a; 2023b; 2023c; 2024).

Учасниці воркшопу зазначили, що вищий рівень володіння вогнепальною зброєю серед чоловіків може призвести до більшої віктимізації жінок від вуличної злочинності.

Бо якщо я, скажімо, злочинець, і є дві потенційні жертви, у кого більше шансів мати зброю? У того чоловіка, а не у цієї бабусі чи групи молодих дівчат. (Представниця жіночої організації, 2024).

Крім того, учасниці зазначили, що для чоловіків володіння зброєю часто слугує засобом утвердження своєї маскулінності, а не засобом самозахисту.

Рисунок 4. Кількість суїцидів, зареєстрованих в Україні, 2020-2021

Джерело: Державна служба статистики України (2023)

Окрім загрози вуличної злочинності та ситуацій насильства в сім'ї та з боку інтимного партнера, вогнепальна зброя також збільшує ймовірність летальних випадків внаслідок спроб самогубства. Важливо зазначити, що згідно з даними Світового банку (Світовий банк, без дати) в Україні один із найвищих рівнів суїцидів у світі – 21,6 самогубств на 100 тис. населення у 2019 році. Відповідно до глобальних тенденцій, чоловіки в Україні схильні до самогубства частіше, ніж жінки (Державна служба статистики України, 2023). Оскільки свіжіші статистичні дані недоступні через війну та рішення українського уряду не оприлюднювати цю інформацію (Верховна Рада, 2022), автори спиралися на офіційну загальнонаціональну статистику за 2020 та 2021 роки (див. Рисунок 4).

Висновки

Дискусії щодо гендерно відповідального контролю над вогнепальною зброєю та суспільні дебати про вогнепальну зброю є новими для України. Однак вони вже давно назріли й незабаром можуть розпочатися з новою силою. На дебати може впливати тінь повномасштабної війни з Російською Федерацією. Вони також формуватимуться залежно від сприйняття рівня злочинності та безпеки в країні.

Ця робота свідчить, що наразі українці почуваються дуже або достатньо безпечно у власних громадах і в більшості не ставали постраждалими від злочинів із застосуванням вогнепальної зброї. Респонденти, які зіткнулися зі злочинами із застосуванням вогнепальної зброї, зазначили, що їхніми кривдниками були переважно цивільні незнайомі особи в умовах вуличної злочинності. Через більшу ймовірність того, що чоловіки озброєні, учасниці воркшопу висловлювали побоювання, що у вуличних злочинах цивільні незнайомі особи потенційно частіше можуть нападати на людей з уразливих груп, таких як (літні) жінки. Це особливо актуально з огляду на те, що жінки частіше, ніж чоловіки, можуть отримати смертельні поранення, коли стають жертвами «умисних тяжких тілесних ушкоджень».

За словами респондентів, більшість зброї в домогосподарствах зберігається зі «звичайних» невійськових причин: полювання, захист житла чи бізнесу від пограбування, необхідність мати зброю через вимоги невійськової роботи або спортивні захоплення. Більшість власників вогнепальної зброї у своєму домогосподарстві володіють однією або двома одиницями зброї, переважно гвинтівками або травматичною зброєю. Більшість власників зброї її купили, дехто отримав для робочих цілей, майже ніхто не повідомив, що знайшов або виготовив її. Водночас під час повномасштабної війни зросла кількість вилученої вогнепальної зброї, а кількість насильницьких злочинів зменшилася.

Учасниці воркшопу підкреслили, що знання про вплив вогнепальної зброї на українське суспільство обмежені, а суспільні дискусії, що базуються на фактах, в основному відсутні. Вони вважають, що доступ до вогнепальної зброї є нерівним, оскільки жінки стикаються з підвищеними труднощами через гендеровані стереотипи та нерівний розподіл хатніх обов'язків. Усе це заважає жінкам навчитися користуватися вогнепальною зброєю.

Існує гостра потреба в більш деталізованих даних, які б дозволили провести ретельніший аналіз, на підставі якого можна було б сформулювати засновану на доказах політику. У межах Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку, затвердженого Указом Президента України від 11 травня 2023 року (Президент України, 2023), Офіс Генерального прокурора України розпочав підготовку до запуску загальнонаціонального опитування стосовно віктимізації від злочинів⁹. Можливо, це опитування не надасть усіх необхідних даних щодо гендерованої динаміки, пов'язаної зі злочинністю, однак це крок у правильному напрямку, який може виявитися корисним для кращого розуміння гендерованого впливу вогнепальної зброї на населення України. Крім того, необхідні окремі дослідження, покликані надати інформацію для гендерно відповідального контролю над вогнепальною зброєю в Україні, як пропонується у спостереженнях та рекомендаціях щодо розробки політики.

Спостереження та рекомендації щодо розробки політики

Цей розділ відображає погляди авторів, Інституту гендерних програм та українських учасниць двох воркшопів. Вони не обов'язково відображають позицію Small Arms Survey.

9 Відповідно до особистого спілкування авторів з одним із розробників Комплексного стратегічного плану реформування правоохоронних органів.

Спостереження для уряду

Державній службі статистики слід співпрацювати з Офісом Генерального прокурора, Національною поліцією України та Міністерством внутрішніх справ, щоб розглянути можливість розбивки та деталізації даних про насильницькі злочини за такими факторами, як:

- зв'язок із війною (скоєні російськими військовослужбовцями чи ні);
 - стать потерпілого (жертви) і кривдника (злочинця);
 - характер стосунків між потерпілим (жертвою) і кривдником (злочинцем);
 - вік потерпілого (жертви) та кривдника (злочинця);
 - місце скоєння злочину (на вулиці, у приміщенні комерційної чи адміністративної установи тощо);
 - час доби;
 - регіон та населений пункт (велике місто, містечко, село, район/область);
 - день (робочий, вихідний, святковий, день народження або інше особисте свято потерпілого (жертви));
 - чи була застосована вогнепальна або інша зброя;
 - правовий статус вогнепальної зброї (незарєєстрована, зарєєстрована на члена сім'ї, зарєєстрована на особу, не пов'язану із кривдником, зарєєстрована як цивільна зброя, зарєєстрована на приватну охоронну компанію, зарєєстрована в національному арсеналі); та
 - мотив злочину, а саме чи відноситься злочин до гендерно зумовленого насильства, зокрема сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.
- Офісу Генерального прокурора слід прискорити запровадження національного опитування щодо віктимізації від злочинів для кращого розуміння гендерної динаміки застосування вогнепальної зброї.
- Розробникам політики регулювання питання володіння вогнепальною зброєю цивільними особами слід співпрацювати з громадянським суспільством, особливо з жіночими та феміністичними організаціями, для визначення заходів, які зменшують ризик сексуального та гендерно зумовленого насильства, скоєного з використанням вогнепальної зброї, що перебуває у цивільному володінні. Такі організації слід також залучати до обговорення будь-якого законодавства, пов'язаного з володінням вогнепальною зброєю. Це можна було б зробити в межах наступного Національного плану дій «Жінки, мир, безпека» (НПД ЖМБ) на 2026-2028 роки.
- Розробникам політики слід посилити необхідне законодавство, а також вжити інших заходів для призупинення дії ліцензій та конфіскації вогнепальної зброї у власників, які становлять категорію ризику або мають історію вчинення сексуального та гендерно зумовленого насильства, включно з домашнім насильством. Судді та поліція мають пройти необхідну підготовку для забезпечення виконання цих заходів.
- Міністерство охорони здоров'я та медичні працівники, а також інші відповідні міністерства, такі як Міністерство у справах ветеранів, мають враховувати ризики, які створює володіння вогнепальною зброєю щодо самогубств, і вживати відповідних заходів для їхнього зменшення.
- Міністерство внутрішніх справ, асоціації власників вогнепальної зброї та інші відповідні установи повинні визначити бар'єри, що перешкоджають доступу жінок та інших уразливих груп до інформації та можливостей навчання з питань безпеки, зберігання та поводження зі зброєю, та працювати над їх усуненням.
- Відповідні органи влади мають вжити заходів для зменшення ризику доступу дітей до зброї.

Спостереження для організацій громадянського суспільства

- Відповідним організаціям громадянського суспільства (ОГС) слід підтримувати зусилля, спрямовані на усунення гендерних бар'єрів у доступі до інформації та навчання, пов'язаних з відповідальним володінням зброєю та безпечним поводженням з нею, включно із проведенням ґрунтовних інформаційних кампаній щодо гендерно диференційованих ризиків володіння зброєю, сприяння участі жінок у місцевих та національних змаганнях зі спортивної стрільби, а також створення мереж, зацікавлених у просуванні гендерно-чутливого законодавства щодо вогнепальної зброї.
- У дискусіях, пов'язаних із наступним НПД ЖМБ (2026-2028 роки), ОГС мають визначити та запропонувати заходи, спрямовані на усунення бар'єрів для повноцінної участі жінок у громадських обговореннях та дебатах щодо регулювання обігу вогнепальної зброї. Це може включати зусилля, спрямовані на забезпечення жінок знаннями, упевненістю, можливостями для налагодження зв'язків та ресурсами для участі в обговоренні цих питань. ОГС також можуть запропонувати заходи у НПД для покращення збору та аналізу даних щодо пов'язаного з вогнепальною зброєю сексуального та гендерно зумовленого насильства. ●

Посилання

- Buil-Gil, David, Juanjo Medina, and Natalie Shlomo. 2021. 'Measuring the Dark Figure of Crime in Geographic Areas. Small Area Estimation from the Crime Survey for England and Wales.' *British Journal of Criminology*, Т. 61, № 2, С. 364–88.
- Кабінет Міністрів України. 2020. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року. Розпорядження №1544-р від 28 жовтня.
- Федоров, Михайло. 2022. 'Опитування серед користувачів Дії щодо володіння зброєю в Україні завершено.' Телеграм. 1 червня.
- Harrell, Erika. 2012. *Violent Victimization Committed by Strangers, 1993–2010*. Special Report. Вашингтон, Округ Колумбія: US Department of Justice, Bureau of Justice Statistics. Грудень.
- Хідег, Гергелі. 2023. *Від конфлікту до наслідків: Майже половина українських чоловіків хотіли б мати вогнепальну зброю або вже її мають*. Оновлена інформація щодо ситуації. Женева: Small Arms Survey. Грудень.
- . 2024. *Замкнена, але заряджена: Динаміка володіння вогнепальною зброєю в Україні*. Оновлена інформація щодо ситуації. Женева: Small Arms Survey. Вересень.
- Касьяненко, Ірина. 2024. 'Жителя Сумщини судять за виготовлення зброї.' *Суспільне Суми*. 27 червня.
- Кузнецова, Катерина. 2024. "Військовий не витримав": що кажуть свідки та поліція про вибух гранати у Луцьку – деталі.' ТСН. 9 липня.
- Москаленко, Юлія. 2024. 'Зеленський підписав закон про знайдену вогнепальну зброю та використання її проти агресора.' *Дзеркало тижня*. 24 серпня.
- Офіс Генерального Прокурора (Україна). 2024. 'Відповідь на запит публічної інформації.' 17 липня.
- Президент України. 2023. Указ Президента України Про комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки. Указ від 11 травня №273/2023.
- Shmatko, Ivan and Cameron Graham. У друці. 'Theorizing War.' In *Oxford University Handbook of Critical and Cultural Criminological Theory*, Oxford Handbooks. Oxford University Press.
- Skogan, Wesley G. 1977. 'Dimensions of the Dark Figure of Unreported Crime.' *Crime & Delinquency*, Т. 23, № 1, С. 41–50.
- Small Arms Survey. 2023a. База даних загального опитування населення України, Грудень 2022 – Січень 2023. Неопублікована база даних. Січень.
- . 2023b. База даних загального опитування населення України, Серпень – Вересень 2023. Неопублікована база даних. Вересень.
- . 2023c. База даних загального опитування населення України, Листопад – Грудень 2023. Неопублікована база даних. Грудень.
- . 2024. База даних загального опитування населення України, Червень – Липень 2024. Неопублікована база даних. Липень.
- Державна служба статистики України. 2023. 'Відповідь на запит публічної інформації.' 22 листопада.
- Укрінформ. 2024. 'У Києві сталася стрілянина на паркінгу, є поранений.' 2 вересня.
- УНЗ ООН (Управління ООН з наркотиків і злочинності). 2018. *Global Study on Homicide: Gender-related Killing of Women and Girls*. Відень: УНЗ ООН.
- Верховна Рада. 2017. Кримінальний кодекс України, Стаття 115 (із змінами, внесеними згідно із Законами №1707-VI від 05.11.2009, №2227-VIII від 06.12.2017).

-
- 2018. Кримінальний кодекс України, Стаття 121 (із змінами, внесеними згідно із Законами №270-VI від 15.04.2008, №1707-VI від 05.11.2009, №2227-VIII від 06.12.2017, №2617-VIII від 22.11.2018).
 - 2022. 'Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану.' Відомості Верховної Ради України. №263. Опубліковано 12 березня. Редакція від 23 травня 2023 року.
- ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я). 2021. *Violence Against Women Prevalence Estimates, 2018*. Женева: ВООЗ.
- Світовий банк. Без дати. 'Suicide Mortality Rate (per 100,000 population).' Доступ 26 вересня 2024 року.

Ця публікація була підготовлена за фінансової підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини (МЗС Німеччини) та Федерального департаменту закордонних справ Швейцарії. Думки, результати та висновки, викладені в цьому документі, належать авторам і не обов'язково відображають позицію МЗС Німеччини або Федерального департаменту закордонних справ Швейцарії.

german
cooperation

DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Federal Department of Foreign Affairs FDFA

Про Small Arms Survey

Small Arms Survey є центром прикладних знань, який фокусується на запобіганні і зменшенні незаконного розповсюдження вогнепальної зброї та збройного насильства. Small Arms Survey надає інформацію для розробки політики і практичного впровадження шляхом поєднання даних, доказових знань, авторитетних ресурсів та інструментів, спеціально розроблених індивідуальних експертних порад і тренінгів, а також завдяки об'єднанню практиків і розробників політик.

Small Arms Survey є асоційованою програмою Женевського інституту післядипломної освіти, розташованого в Швейцарії і має міжнародний персонал з досвідом роботи в галузі досліджень безпеки, політології, права, економіки, досліджень розвитку, соціології та кримінології, а також управління базами даних і програмами. Small Arms Survey співпрацює з мережею дослідників, практиків, партнерських установ, неурядових організацій та урядів у більш ніж 50 країнах світу.

Діяльність та результати дослідження Small Arms Survey стали можливими завдяки основній підтримці, а також проектному фінансуванню. Повний список наявних донорів і поточних проектів можна знайти на вебсайті Small Arms Survey. Для отримання додаткової інформації, будь ласка, відвідайте: www.smallarmssurvey.org.

Про ГО «Інститут гендерних програм»

Місією ГО «Інституту гендерних програм» є розвиток демократичних цінностей, досягнення гендерної рівності в Україні, укріплення позицій жінок у сучасному українському суспільстві, допомога жінкам-ветеранкам у соціальній адаптації з метою їх залучення до процесів відновлення в Україні. Для отримання додаткової інформації, будь ласка, відвідайте: <https://invisiblebattalion.org/en/home-2/>

Credits- Виконавці

Координатор проєкту: Каллум Ватсон

Координатори продукції: Олівія Денонвіль, Ліонел Косірник та Кеті Лазаро

Редакторка: Міра Фей

Копірайтер-редактор: Лаура Мур

Дизайн та верстка: Рік Джонс

Коректор: Стефані Г'юйтсон

Контактна інформація

Small Arms Survey, Maison de la Paix, Chemin Eugène-Rigot 2E, 1202 Geneva, Switzerland

t +41 22 908 5777, e info@smallarmssurvey.org

www.smallarmssurvey.org